

Bir Yazmanın Yayımındaki Bazı Eksikler¹

Nuri Yüce*

Bir Yazmanın Yayımındaki Bazı Eksikler

Leningrad Devlet Üniversitesininin Doğu Dilleri Bölümünde Türkçe atasözleri içeren bir el yazması Samet Alizadai tarafından yazılmış ve 1987 de Baküde Yazıcı Neşriyat tarafından Oğuzname adıyla basılmıştır. Bu eser üzerine bazı tanıtım yazıları yazılmıştır ancak bu basımın yanlışlıklarından, eksikliklerinden bahseden esre yoktur. Bu makalede Leningrad'daki kitabın orijinal nüshası Samet Alizadai'nin nüshasıyla karşılaştırılarak 1) sayfa düzensizlikleri, 2) yanlış okumalar, 3) Samet Alizadai'nin okuyamadığı ve boş bıraktığı yerler, 4) orijinal nüshada bile olmayana atasözleri, 5) Azeri Türkçesine adapte edilen kelimeler arasındaki uyumsuzluklar, 6) ahlaki olmayan içeriklerinden dolayı Samet Alizadainin yazamadığı kelimeler, 7) "Notlar ve Açıklamalar" ve "Lügatçe" bölümündeki yanlışlıklar incelendi ve makalede bunları gösteren örnekler verildi. El yazmasının tamamı bu makalenin yazarı tarafından okundu ve basım için hazırlandı.

Anahtar Kelimeler: Atasözleri, Azeri atasözleri, Alizadai metninin eksiklikleri ve yanlışlıkları, Türkoloji, Oğuzname

Some Notes on A Manuscript

A scripture containing Turkish proverbs in the manuscript department of Orient Faculty of Leningrad (at present, Petersburg) State University, was prepared by Samet Älizadäi and it was published from Yazıcı Neşriyat in Bakü in 1987 under the name of *Oğuzname*. Some reviews were contributed on this book that has Azeri Turkish tendencies; however, even they have emphasized the significance of the edition, there isn't any study that has been done precisely and in detailed on the missings and mistakes of the edition. In this article, by considering the microfilm of the original version of the book in Leningrad, the text written in Arabic letters and Samet Älizadäi's edition were compared and 1) page disorders, 2) misreadings, 3) the words that Samet Älizadäi couldn't read and showed as blanks, 4) some proverbs that aren't existed even in the scripture, 5) incoherency between the words adapted to Azeri Turkish, 6) words that Samet Älizadäi hadn't written because of their immoral content, 7) mistakes in 'Notes and Explanations' and 'Glossary' at the end of the edition are investigated, and examples are submitted as it could be accessed within the article. Whole of the scripture was read by concerning the microfilm by the author of the article (Nuri Yüce) and prepared for publishing.

Key Words: Proverbs, Azeri proverbs, missings and mistakes of Älizadäi's text, Turkology, Oğuzname

¹ Bu makale, Türk Dil Kurumu'nun 25-29 Eylül 2000 (Çeşme/İzmir)de düzenlediği 4. Uluslararası Türk Dili Kurultayında bildiri olarak sunuldu. Orada okunan bildirimler bugüne kadar maalesef yayımlanmadı. Makalemin yayımını *İlmî Araştırmalar* dergisinde gerçekleştirdikleri için dergi yetkililerine teşekkür ederim.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
yucenuri@istanbul.edu.tr

1987 yılında Baku'da Yazıcı Neşriyatı arasında *Oğuzname*² adlı bir kitap yayımlandı. Kitabı hazırlayan Samet Älizadä'nin belirttiğine göre, *Oğuzname* adlı yazma Leningrad (şimdiki adıyla Petersburg) Devlet Üniversitesinin Doğu Fakültesi kitaphanesinde, elyazmaları bölümünde bulunuyor ve içindeki metin, Türkçe atasözlerinden oluşuyor.

Samet Älizadä'nin *Oğuzname* adıyla yayımladığı bu kitabı Dr. Cevat Hey'et³ 1988 yılında Ankara'da Uluslararası Türk Dili Kongresinde tanıttı. Azerbaycan ve Anadolu'da konuşulan ve yazılan Türkçe'nin kaynaklarından biri olduğu için, taşıdığı önem üzerinde durdu. Samet Älizadä'nin yayınındaki bazı eksikliklere işaret ederek yazmanın yeniden incelenmesi ve yayımlanması gerektiğini vurguladı.

Dr. Cevat Hey'et ayrıca bu yazmadaki bazı atasözlerinin Dede Korkut kitabında geçen atasözleriyle aynı olduğunu, Fars dilindeki bir kısım atasözleriyle anlam bakımından paralellliğini, bir kısmının da bütünüyle Türkçe kökenli kelimelerden oluştuğunu örnekler göstererek, ilgililerin dikkatine sundu.

Kitabı edinerek ilk yaptığım incelemeye göre yazmadaki atasözleri, Dr. Cevat Hey'et'in de belirttiği gibi, gerçekten önemlidir.

Yazmayı *Oğuzname* adıyla yayımlayan Samet Älizadä, yayınının başına ön-söz veya giriş olarak koyduğu "*Mudrikliyin sönmeyen ışığı*" bölümünde bu kitabın konusu olan yazma hakkında gerekli bilgileri vermiştir (Ona göre yazma Leningrad, şimdiki adıyla Petersburg Devlet Üniversitesinin Doğu Fakültesi kitaphanesinde, elyazmaları bölümünde inv. 121/58 numarada⁴ bulunmaktadır). Yine yazar bu bölümde yazmadaki bazı kayıtlara dayanarak onu kimlerin muhafaza ettiği, kimlerin görüp incelediği üzerinde durmuş; yazmanın yazı ve imlası, dil özellikleriyle ilgili örnekler vermiş; yazmada bulunan atasözlerinin Dede Korkut *Oğuznameleriyle* paralellliğini belirtilerek *Oğuz Türklerinin halk kültürü için önemini* vurgulamıştır.

Her şeyden önce şunu özellikle belirtmek isterim: Samet Älizadä'nin yayını, bazı eksik ve yanlışlarına rağmen, teşekkür ve takdir edilmesi gereken bir eserdir. Eğer Älizadä'nin yayını olmasaydı bizim böyle bir yazmanın ne adından ne de içeriğinden haberimiz olmayacaktı. Samet Älizadä yapabileceğinin en iyisini, içinde bulunduğu mevcut imkanlara göre yapmıştır. Herhalde mümkün olsaydı, tıpkıbası-

² Alızada, Samat (Hazırlayan) *Oğuzname* Bakı, Yazıcı, 1987 223 S 8° [Kitapta şu bölümler bulunuyor *Mudrikliyin sönmeyen ışığı* s 1-17; *Oğuzname* s. 18-205, *Qeydlar ve Şerhler* s. 206-213, *Luğet* s 214-222]

³ Cevat Hey'et *Oğuzname* veya *Mecma'ul Emsal-ı Mehmed Alı* Uluslararası Türk dili Kongresi 1988 (Ankara. 26 Eylül - 03 Ekim 1988, Yayın tarihi TDK, Ankara 1996), s. 339-344.

⁴ 1995 yılında bana bir mektupla verilen bilgiye göre daha sonra bu numaranın değiştiği anlaşılmıştır

mı da birlikte yayımlardı. Şimdi benim burada ele alacağım bazı eksik yerlerin tamamlanması, veya farklı okuma, ya da yorumlama teklifleri Samet Älizadä'yi eleştirmek değil, aksine onun çalışmasını, getirip bıraktığı yerden devam ettirmek, mevcut yapıya bir kaç tuğla daha eklemek olarak anlaşılmalıdır.

Samet Älizadä'nin yayını okurken dikkatimi çeken bazı soruların doğru yanıtını bulmakta güçlük çektim. Bunları şöyle özetleyebilirim:

1) Yapılan yayında 78 sayfa olarak bildirilen yazmanın metni o zamanki Azeri harfleriyle, yani krill asıllı harflerle ve transkripsiyonsuz olarak verilmiştir. Atasözlerinden ibaret olan metinde anlam bakımından doyurucu olmayan, şüpheli görünen kelimelerin asıl yazmada nasıl yazıldığını tam olarak tahmin etmek mümkün değil.

2) Acaba vokaller yazmada harf veya hareke olarak var mıydı, yok muydu? Bir kaç ses için kullanılan kimi konsonantların acaba hangisi yazmada yer alıyordu?

3) Samet Älizadä'nin yayınına, yazmanın tıpkıbasımı veya fotokopisi gibi herhangi bir bölüm eklenmediği için anlaşılamayan veya şüpheli görünen kelimelerin, Arap harfli yazmada nasıl yazıldığını kontrol etmek olanağı yok.

4) Samet Älizadä yazmadaki metni Krill harfleriyle verirken acaba asıl Arapça metindeki dil özelliklerini bütünüyle aktarabilmiş miydi? Yoksa pek çok kelimeyi Azeri özelliklerine göre mi okumuş idi?

5) Samet Älizadä pek çok kelimeyi bugünkü Azeri özelliklerine göre yazdığı halde, yine pek çok yerde bu yazıyla uyum sağlamayan biçimlerde de yazdıkları olmaktadır.

6) Yapılan yayında, yazmanın aslına uygun bir sırayla yapıldığı yazılıyordu; acaba bilmeyerek de olsa herhangi bir düzensizlik veya atlama olmuş muydu?

7) Yapılan yayının sonunda *Notlar ve Açıklamalar* ile *Sözlük* bölümleri var. Burada bazı soruların yanıtını bütünüyle bulmamız mümkün olmadı.

8) Samet Älizadä bazı kelimeleri yanlış okuduğu için bu tür kelimeler sözlüğe de yanlış olarak alınmıştır.

9) Kimi atasözlerinde noktalarla boş bırakılan yerler vardı. Yazılmayarak yeri boş bırakılan bu kelimeler acaba hangi kelimelerdi? Bunların hepsi müstehcen kelimeler miydi? Yoksa Samet Älizadä'nin okumakta tereddüt ettiği için yazmayı boş bıraktığı kelimeler de var mıydı?

10) Yazılmayarak yeri boş bırakılan kelimelerin pek çoğunun müstehcen oldukları için yazılmadıkları anlaşılmaktadır. Bunların tam olarak hangi müstehcen kelime veya kelimeler olabileceği her zaman doğru olarak tahmin edilememektedir.

Bütün bu sorulardan pek çoğunun doğru yanıtını vermek, ancak bu yazmadaki Arap harfli metnin bir mikrofilmünü veya fotokopisini elde etmekle mümkün olabilirdi.

Nihayet çok geç de olsa, Samet Älizadä'nin yayınından tam 11 yıl sonra, iki Rus⁵ meslektaşımın yardımıyla bu yazmanın, bir fotokopisini edinebildim⁶.

Elime ulaşan fotokopi üzerinde yaptığım inceleme sonucunda, bazı şüpheli noktalar kalmasına rağmen, pek çok sorunun yanıtını bulmak mümkün oldu. Şimdi bunlara kısaca bir göz atalım⁷:

1) Samet Älizadä bu yazmanın 78 sayfa⁸, her sayfada da 15 satır olduğunu bildiriyor. Bana ulaşan fotokopiler 36 yaprak, yani 72 sayfadır. Bunlardaki metin Samet Älizadä'nin yayımladığı kitapla karşılaştırılınca herhangi bir eksiğinin olmadığı, üstelik Älizadä'ninkinde bir kaç unutulmuş, veya yazılmamış atasözünün burada bulunduğu görülmektedir. O halde 6 sayfalık fark nereden kaynaklanıyor? Bu sorunun cevabı açık kalmaktadır. Yoksa Samet Älizadä sayfa sayısını 72 yerine yanlışlıkla 78 diye mi yazdı? Bunu bilemiyoruz.

Fakat Samet Älizadä'nin bazı atasözlerini kitabına almayı unuttuğunu biliyoruz. Nitekim yazma eserin 1b (=2-nci) sayfasında 11-nci satırda şöyle bir atasözü var:

[01b/11] *Allah yurt yoşsulluğın gosterмесun.* Alizade yurt kelimesini *yüzi* diye okumuş ve bu atasözünü *Allah yuzi yoşsulluğın gosterмесun* (AZ 19) biçiminde yazmıştır. Bu atasözünün hemen arkasından gelen bir atasözünü ise hiç kaydetmemiştir: [01b/11] *Allah beg yoşsulluğın [gösterмесün].*

Yine aynı sayfanın son üç satırının, yani 13., 14. ve 15-nci satırların baş tarafı mürekkeple kararmış, satır başlarındaki kelimeler iyi görünmediği için okunamayacak biçimdedir. Samet Älizadä'nin yayımladığı kitapta bu satırlara tesadüf eden üç atasözü de kitapta yoktur. Bu atasözleri şunlardır:

[01b/13] *Evde bir olunca* [01b/14] *[köñül saray?] olur. İç acısın taban acısı çıkarur. Aç aman bilmez.* [01b/15] *[Eyu gu]n ne tanışık.*

2a (3-ncü) sayfada 10. ve 11-ci satırlardaki üç atasözü de kitaba hiç alınmamış. Bu üç atasözü şöyledir:

⁵ Bu konuda bana yardımcı olan her iki Rus meslektaşına (I. Kormuşin'e ve V. Guzev'e) teşekkür ederim.

⁶ Yazmanın mikrofilmünü bana ulaştıktan sonra vakit buldukça incelemeye başladım ve metnin hepsini okuyup Latin harflerine transkripsiyonlu biçimde aktararak yayıma hazırladım. Açıklamalar bölümündeki bazı belirsizliklerin de giderilmesinden sonra yayımlanacaktır.

⁷ Bu makalede font uyumsuzluğundan kaynaklanan herhangi bir yanlış olmasın diye tek font tercih edildi ve çeviriyazı işaretlerine yer verilmedi. Sadece Arap harfi *qaf* için çeviriyazıda *q*, yine Arap harfi hırıltılı *h* için *h* kullanıldı. Makalede kısaltma olarak sıkça geçen AZ ise, Samet Älizadä'nin adının kısaltması olup onun yayımladığı kitap için kullanıldı.

⁸ Älizadä. Samat (Hazırlayan): *Oğuznama* (Bakı, Yazıcı, 1987 223 S. 8°), s.5.

[02a/10] *Er oldur ki buñ deminde bulına. Aqçacuğũñ var iken dobra yonaq dediler, [02a/11] aqçacuğũñ yédiler, poydi zi boğom dediler. Eski 'ayb issinũñdür.*

[09b/10] =19-ncu sayfadaki *Eşek torvasıyla ağırmaz.* şeklindeki atasözü de yayımlanan kitapta yoktur.

2) Yazmanın metnindeki kelimelerin bir çoğu harekelenmiştir. Bundan dolayı kelimelerin nasıl okunacağı, özellikle vokalleri saptamak kolaylaşmaktadır. Buna rağmen Samet Ālizadā nedense bazı kelimeleri yazıdaki gibi değil kendi isteğine göre okumayı tercih etmiştir. Örnekler:

[16b/07] *Hastalık şaşırır* (harekeli) *ölüm yıkar.* Bu atasözündeki *şaşırır* kelimesi Arapça metinde harekelenmediği halde AZ s. 96'da *şaşırar* biçimindedir.

[18b/01] *Devletli evũñ* (harekeli) *tütünü eksük* (harekeli) *olmaz.* Bu atasözündeki *evũñ* ve *eksük* kelimeleri AZ s.105'te *evin* ve *eksik* olarak kaydedilmiş.

[25b/05] *Qocalık osuruğıla* (AZ s.146...) *öksürük* (harekeli) (AZ s.146 öskürek) [25b/06] *artırır* (AZ s.146 artırır). Bu atasözündeki *osuruğıla* kelimesi müstehcen sayıldığı için Ālizadā'nin kitabında hiç yazılmamış, *öksürük* kelimesi de *öskürek* biçimine getirilmiş, *artırır* kelimesi ise harekesi dikkate alınmayarak *artırar* olarak kaydedilmiştir.

Daha pek çok kelimenin yazılışında harekeler olduğu halde, Ālizadā bunları Azeri fonetiğine uydurmuştur. Örnek

[27a/10] *Kehel 'avrat beşigi [27a/11] yaturken oñarur.* (AZ s.157 önerür).

[33b/14] *Yavuz it, boğa* (AZ s.193...) *ne kendü yer ne biregüye yedürür* (harekeli). (AZ s.193 yédürer).

3) Samet Ālizadā'nin yayımladığı kitapta, yazmanın tıpkıbasımı veya fotokopisi gibi herhangi bir bölüm yok. Bundan dolayı, anlaşılmayan veya şüpheli görünen kelimelerin, Arap harfli yazmada nasıl yazıldığını kontrol etmek olanâğı da yok. Nitekim yazmanın fotokopisini elde ettikten sonra pek çok anlaşılmayan kelimelerin doğru okunmasıyla anlaşılır oldukları görüldü. Örnek: Samet Ālizadā'nin kitabında s. 134'te şöyle bir atasözü var:

... *dirriyi olmaz* (AZ s.134). Bu anlaşılmayan atasözünü fotokopide şöyle okuyabiliyoruz:

[23a/01] *Taşaksuzuñ zurriyyeti olmaz.*

S. Ālizadā'nin kitabında s. 99'da şöyle bir atasözü: *Dinsüze dinin bildürmek öksüze ton geyürmek kibidir* (AZ99). Bu atasözünde Ālizadā'nin *din* diye okuduğu kelimenin yazmada Arap harflerinden nun ile değil, sağır kef ile yazıldığını, bundan dolayı da *din* okunamayacağını, *deñ* okunması gerektiğini görüyoruz ve atasözünün doğrusunun şöyle olduğunu anlıyoruz: [17a/07] *Deñsüze deñin bildürmek oksuze ton geyürmek [17a/08] gibidir.*

Yine Ālizadā s.172’de bir atasözünü şöyle okumuş: *Yigit donlu gerek donsuz gerekmez* (AZ s.172). Oysa bunu fotokopide inceleyince *donlu* kelimesinin nun ile değil, sağır kef ile yazıldığını görüyoruz. Bu durumda kelitemizin *donlu* değil *deñlü* (yani ölçülü, ağır başlı, terbiyeli) ve *donsuz* değil *deñsüz* (dengesiz, şımarık) anlamında olduğu anlaşılır. [30b/01] *Yigit deñlü gerek deñsüz gerekmez*.

S. Ālizadā s. 126’daki bir atasözü de şöyle: *Somunu böyük isteyen evine kaçmağ gerek* (AZ s.126). Bunu yazmadaki yazıya göre okursak şöyle olduğu anlaşılır: [21b/09] *Somum böyük isteyen* [21b/10] *una kıymağ gerek*.

4) Samet Ālizadā yazmadaki metni Krill harfleriyle verirken yazmada harekelenmiş veya vokalleri yazılmış pek çok kelimeyi Azeri fonetiğine göre okumaktan ve ona göre yazmaktan kendini alamamıştır. Örnekler:

[12b/07] *Bay kaftan geyse kutlu olsun dërler*, [12b/08] *yoğsul kaftan geyse kanda bulduñ dërler*. Bu atasözündeki *dërler* sözcüğü AZ s.72’de *deyerler* biçiminde yazılarak bugünkü Azeri söyleyişine uyarlanmıştır.

[13b/15] *Boğa basdıqça* [14a/01] *yişir* (“Boka basdıqça kokar”) atasözündeki *yişir* kelimesi de başındaki *y-* harfine rağmen AZ s.76’da *iyir* olarak kaydedilmiştir.

[21b/03] *Sabah uyqusı kuzı etidur*, *öyle uyqusı koyun etidür*, *ağşam* [21b/04] *uyqusı sığır etidür* atasözünde 3 kez geçen *uyqusı* kelimesinin başında *y-* bulunmamasına rağmen AZ s.125’te *yulqusı* şeklinde Azeriye uydurmuş, yani aslından farklı bir biçime çevirerek değiştirmiş.

Yazmada geçen *kor* kelimesi geçtiği her yerde *kor* olarak, *köse* kelimesi de yine her yerde *kosa* biçiminde Krill harflerine aktarılıp, kalın vokalli olarak, Azeriye uyarlanmıştır.

5) Samet Ālizadā pek çok kelimeyi bugünkü Azeri özelliklerine göre yazdığı halde, yine pek çok yerde bu yazıyla uyum sağlamayan biçimlerde de yazdıkları olmuştur. Örnek

[30a/02] *Gözi ancak toprağ toyurur* atasözündeki son kelime *toyurur* AZ s.170’de *toyurar* biçiminde; [25b/09] *kucduklı kucduğın ħuri sanur* atasözündeki son kelime AZ s.147’de *sanar* biçiminde Azeriye uyarlanmış olduğu halde,

[03a/07] *Atdan düşen olmez*, *eşekden düşen ölü* atasözündeki *ölür* kelimesi Azeriye uyarlanmamış, yani *öler* biçimine değiştirilmemiş.

6) Samet Ālizadā kitabını, yazmanın aslına uygun bir sırayla düzenlediğini yazıyor⁹; acaba bilmeyerek de olsa herhangi bir düzensizlik veya atlama olmuş muydu?

⁹ Ālizadā. Samät (Hazırlayan): *Oğuznama* Bakı, Yazıcı, 1987. 223 S. 8° s. 17.

Samet Älizadä'nin yayımladığı kitapla elimizdeki fotokopileri karşılaştırdıca bazı yaprakların yer değiştirdiği ve ön yüzleri ile arka yüzlerinin karıştırıldığı anlaşılmaktadır. Benim saptayabildiğim kadarıyla bu karışıklıklar şunlardır:

03a'dan 10b'ye geçilmiş, 04a'dan 07b'ye geçilmiş, 11a'dan 09b'ye geçilmiş, 10a'dan 03b'ye geçilmiş, 09a'dan 04b'ye geçilmiş, 13a'dan 14b'ye geçilmiş, 24b'den 25b'ye geçilmiş.

7) Kitabın sonunda *Notlar ve Açıklamalar* ile *Sözlük* bölümleri var. Burada bazı soruların yanıtını bütünüyle bulmamız mümkün olmadı. Mesela Samet Älizadä *Notlar ve Açıklamalar* bölümünde pek çok atasözüyle ilgili tereddüdlere giderek veya okuyucuya yararlı olmak için bir çok açıklama ve bilgi vermiştir. Fakat bazı, gerçekten anlaşılamayan atasözlerini *Notlar ve Açıklamalar* bölümünde hiç söz konusu yapmamıştır. Mesela [02a/10] *Ağçacuğun var iken dobra yonak dediler*, [02a/11] *ağçacuğun yédiler, poydi zi boğom dediler*. diye geçen atasözü ne kitaba alınmış, ne de açıklamalara ve sözlük bölümüne.

Şimdi bir de şu atasözlerine bakalım: [10a/03] *Ismıkda iş, iki elinde taş*. [20a/07] *Saña bir sorudana sen iki* [20a/08] *sorut*. [23a/04] *Taz mazlayan taza uğrar*. [24a/05] *Qan isupassız kaynar*. [30a/04] *Keñegi söylegen olur*. [33b/01] *Yad baldur saqanqurdur*. Bu koyu yazılmış kelimelerin hepsi harekelidir. Okunuşlarında bir yanlışlık yok, fakat yazılışlarının doğru olup olmadığı araştırılmaya değer.

Bu atasözleri kitapta geçtiği ve içindeki bu nadir kelimeler iyi anlaşılmadığı halde nedense Samet Älizadä bunlara ne açıklamalarda ne de sözlükte hiç yer vermemiştir.

8) Samet Älizadä bazı kelimeleri yanlış okuduğu için bu tür kelimeler sözlüğe de yanlış olarak alınmıştır. Mesela sözlükte *ku* = dedi-kodu şeklinde bir kelime görüyoruz. Bu sözcük, metindeki yerinde şu atasözünde geçiyor: [02b/14] *Er gelse kıv artar*, [02b/15] *'avrat gelse kov artar*. Yani kelitemiz *ku* değil *kov* olmalıdır. Yanlış okunduğu için sözlük bölümüne de yanlış olarak girmiştir.

Yine sözlükte *bolmaq* = olmak anlamındaki kelimeyi de görüyoruz. Yaptığım incelemede bildiğim kadarıyla bu yazmada hiç böyle Doğu Türkçesiyle *bolmaq* fiili geçmiyordu. Araştırdıca bu fiili Älizadä'nin kitabında 57-nci sayfada kendi okuyuşuyla şu atasözünde buluyoruz: *Iyeden bolur, inleyen ölür*. Bir dilci gözüyle bakınca bu atasözünün şöyle okunması gerektiği anlaşılır: [05a/08] *Éden bulur, inleyen* (veya *igleyen* "hastalanan") *ölür*.

9) Samet Älizadä'nin kitabında bir de yazılmayarak yeri boş bırakılan kelimeler var. Acaba bunların hepsi müstehcen kelimeler miydi? Yoksa Samet Älizadä'nin okumakta tereddüt ettiği için yazmayıp boş bıraktığı kelimeler de var mıydı? Evet Samet Älizadä'nin okuyamadığı bazı kelimelerin yerini boş

bıraktığı olmuştur. Örnekler: Älizadä'nin kitabının 49-ncu sayfasında elif ile başlayan atasözleri arasında şu atasözüne rastlıyoruz: *Nakese el açmağdan aç olmak yegdir*. Oysa yazma metinde bu atasözünün baş tarafında iki kelime daha olduğunu görüyoruz ve atasözünü şöyle tamamlıyoruz: [08b/02] *Izğara ya 'nî nâkese el açmağdan aç olmak yegdir*.

Başka örnekler:[22a/09] *Torlağ besle torluğün delsin*, [22a/10] *torum* (AZ s.130 ...) *besle torluğün gotursun*. Atasözündeki *torum* kelimesi okunmayıp yeri boş bırakılmıştır. [28a/03] *Gülegeni véregen* (AZ161...) *sanurlar*. atasözünde *véregen* kelimesi de okunmayıp yeri üç nokta ile boş kalmıştır. Yine [32b/10] *Hereni geç eskir* (AZ s.187...?) atasözündeki *eskir* sözcüğünün de yeri boş bırakılmıştır.

10) Oğuzname adlı yazmadaki atasözlerinden 120 kadarında müstehcen kelimeler geçmektedir. Bu kelimeleri Samet Älizadä kitabında yazmayıp, yerlerini noktalarla (...) boş bırakmış. Her ne kadar bunların pek çoğunun müstehcen kelimeler oldukları için yazılmadıkları anlaşılmakta idiyse de hangi müstehcen kelime veya kelimeler olabileceği her zaman tam ve doğru olarak tahmin edilememektedir. Yazmanın asıl metninin fotokopisi olmadan elbette bunları doğru biçimde saptamak mümkün olamazdı.

Yazmadaki atasözleri arasında belki de en ilginç olanlar bu müstehcen atasözleridir. Bilindiği gibi ister halk dilinde olsun, ister bilim dilinde olsun müstehcen sayılan bir kelimenin söylenmesi veya yazılması ayıp olur düşüncesiyle, çoğu zaman bu türden kelimeler yerine, halkın anlayamayacağı yabancı dilden olan kelimeler kullanılır. Mesela erkek tenasül organının Türkçe adı (olan *sik*) yerine Latince *penis* veya Arapça *zeker*, kadın tenasül organının Türkçe adı (olan *am*) yerine ! tince *vagina* veya Arapça *ferc* denmesi ya da yazılması bu sebeptendir. Bundan başka, Türkçe müstehcen sayılan bir kelime yerine, yine Türkçe olan, fakat müstehcen olmayan dolaylı bir ifade veya başka bir kelime de kullanılır. Mesela *osurmak* yerine *yellemek*, *bok* yerine *dışkı* kelimesini kullanmak bu türdendir.

Türk halkı arasında bu gibi dolaylı ifadeler yerine doğrudan doğruya Türkçe müstehcen kelimeler herhangi bir ayıplama veya yadırgama olmaksızın, atasözleri ve deyimlerde açıkça söylenelemiştir ve halk arasında hâlâ söylenmektedir.

Benim görüşüme göre bu yazmadaki atasözlerinde geçen müstehcen kelimeleri Samet Älizadä metinde olduğu gibi yazmalıydı. Bu bir edepsizlik değil, bilimsellik olurdu. Bu yayındaki en büyük eksikliklerden biri de işte budur.

Şimdi (affınıza sığınarak) bu müstehcen kelime atasözlerinden de bir kaç örnek görelim:

[03a/10] *Öksüz kızuñ tılağı* (=klitorisi) *kuçük olur, yüzi sovuğ olur*. [05b/09] *Arığün tılağı uzun olur*. [13a/08] *But kıasmağla am tar olmaz*. [23a/13] *'Avratuñ varlığı amcağıdır*.

[05b/05] *Osuruğ kişiye duşmandur.* [11b/01] *Osuruğ safasın* [11b/02] *osuran bilir.* [27b/12] *Gul vaqtında osuruğ koğmaz.* [05b/12] *Imam osurıcağ cema'ata sıçmağ buyurılır.* [22a/13] *Toyunca yémekden toyunca sıçmağ yegdir.* [14a/03] *Beglerle keşir ekenuñ yoğumı götine gider.* [14b/08] *Temâşa gerek ise götüñe* [14b/09] *ğarınca koyuvér!* [28b/11] *Got islanmayınca* [28b/12] *balığ tutulmaz.* [29b/14] *Gozellik gote (AZ s.170...) beladur,* [29b/15] *çirkinlik demür ğal'adur.*

[20a/13] *Sud dadın tana bilir, sik dadın ğarı bilir.* [14a/13] *Biregü sikiyle gerdege girme!* [26a/11] *Ğurı sik duşman bizzüğine.* [23b/03] *'Avratlar ğarğana dek bir eliyle etmek ve bir eliyle sik tutar, ğarğandan* [23b/04] *soñra etmegi ğor sike yapışur.* [26a/07] *Ğulağuzuñ ğarğa olursa burnuñ boğdan* [26a/08] *çığmaya.* [30a/04] *Kiryeci ev boğlar* [30a/05] *oynaş am boğlar.* [35b/08] *Yad bilişince biliş ğısım (AZ s.203...) sikişir (AZ s.203...).*

Kaynakça

- Kitabu Oğuznâme* (36 yaprak [=72 sayfa]lı yazmanın fotokopisi). Yazmanın aslı Leningrad (=Petersburg) Devlet Üniversitesi Doğu Fakültesi Kitaphanesi Elyazmaları Bölümünde bulunuyor.
- Ahmet Vefik Paşa. *Lehçe-ı Osmâni* Hazırlayan Prof. Dr. Recep TOPARLI. Ankara TDK, 2000. 1005 S.
- Akdoğan, Yaşar: *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*. İstanbul, Beşir Kitabevi 1999. VIII + 838 S.
- Aksoy, Ömer Asım: *Atasozleri sözlüğü*. Ankara 1984. 392 S.
- Älizadä, Samät (Hazırlayan): *Oğuznama* Bakı, Yazıcı, 1987. 223 S. 8°.
- Azerbaycan Dialektoloji Luğati. I. Cilt A-L*. Ankara TDK 1999. 374 s. 8°.
- Azerbaycan Dilinin İzahlı Luğati I-IV* Bakı 1966-1983.
- Berkeliev, K.: *Nakıllar ve atalar sözi*. Aşğabad 1961. 155 S.
- Clauson, G.: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford 1972.
- Derleme Sözlüğü I-XII*, Ankara TDK 1963-1982.
- Ergin, M.: *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*, Ankara 1958, *II: İndeks-Gramer*, Ankara 1965.
- Eyüboğlu, E. K.: *13. Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973.
- Hacaloğlu, Recep Albayrak: *Azeri Türkçesi dil klavuzu. Güney Azeri sahası derleme deneme sözlüğü*. Ankara 1992.
- Hey'et, Cevat: *Oğuzname veya Mecma'ul Emsal-ı Mehmed Alı* Uluslararası Türk dili Kongresi 1988 (Ankara, 26 Eylül - 03 Ekim 1988, Yayın tarihi TDK, Ankara 1996), s. 339-344.
- Hüseynzade, E.: *Atalarsozu*, Bakı 1956, 1981.
- Isenbet, Nekiy: *Tatar xalıklar mekalleré I*. Kazan 1959. 917 S.

- Mütercim Asım Ef.: *Burhân-ı Katı* Hazırlayanlar Prof. Dr. Mürsel Öztürk, Dr. Derya ÖRS. Ankara TDK 2000. 1197 S.
- Redhouse, James W.: *A Turkish and English lexicon*. Constantinople 1890. VIII + 2224 S.
- Steingass, F.: *A Persian-English Dictionary*. Sixth Impression. London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1977. 1539 S.4°.
- Şeyhülislam Mehmed Esad Ef.: *Lehçetu'l-Luğat*. Hazırlayan Doç. Dr. H. Ahmet Kırkkılıç. Ankara TDK 1999. 835 S.
- Tarama Sozluđu I-VIII*, Ankara TDK 1963-1977.
- Yeni Tarama Sozluđu*. Düzenleyen: Cem Dilçin. Ankara: TTDK 1983. 483 S. 8°.
- Yüce, N.: *Bemerkungen über eine Handschrift aserbajdschanischer Sprichwörter*. — (Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica, hrsg. A. von Gabain und W. Veenker, Band 29: Türkische Sprachen und Literaturen. Materialien der ersten deutschen Turkologen-Konferenz, Bamberg, 3. - 6. Juli 1987, herausgegeben von Ingeborg Baldauf, Klaus Kreiser und Semih Tezcan. O. Harrassowitz), Wiesbaden 1991, S.: 391-398.
- Yüce, N.: *Tiere in türkischen Sprichwörtern*. — Altaica Osloensia. Proceedings from the 32nd Meeting of the PIAC, Oslo, June 12-16, 1989. Edited by Bernd Brendemoen. Oslo 1990, S.: 391-400.
- Yüce, N.: *Türk şivelerindeki ata sozlerinde uygunluk* — Türk Kültürü Araştırmaları: Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'ın Hâtırasına Armağan (Ankara 1983), 306-311.
- Zenker, J. Th.: *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch I-II*, Leipzig 1866.